

Zamandaki Kırılma: Osmanlı Filistin'ine Veda

Raja Shehadeh, Çev. Gülçin Tunalı

İstanbul, Timaş Yayınları, 2023, 240 sayfa, ISBN:978-605-08-4767-3.

Hikmet YURTERİ*

Değerlendirilen kitabın yazarı Raja Shehadeh, Ramallah'ta yaşayan, Londra'da eğitim görmüş Filistinli bir avukat ve yazardır. Uluslararası Hukukçular Komisyonunun bir üyesi ve insan hakları örgütü El-Hak'ın kurucusudur. Aynı zamanda uluslararası hukuk, insan hakları ve Orta Doğu hakkında çeşitli kitapların yazarıdır.

İncelediğimiz eserde yazar, Osmanlı döneminde Filistin coğrafyasında yaşananlara ışık tutmaktadır. Filistin, 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve 1917 yılına kadar Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. 1917 yılında Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi sonrası bölgenin İngiliz mandasına geçmesi ve ardından 1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla bölgede başlayan kargaşa, savaş ve çatışma günümüzde de tüm şiddetiyle devam etmektedir.

Raja Shehadeh, aile tarihini araştırırken büyük büyük amcası Necib Nassar'ın Filistin'de İngiliz mandası dönemi başlarında kaleme aldığı *Muhlef al-Ghassani* isimli anı kitabına ulaşmıştır. Osmanlı Devleti yönetiminde Filistin'de yaşayan ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine muhalefet etmesinden dolayı Cemal Paşa'nın talimatıyla hakkında idam kararı çıkarılan Necib Nassar'ın zaptiyelerden kaçtığı yıllarda karşılaştığı insanlar, kimlerin ona kucak açtığı ve bu yıllarda neler yaptığı Raja Shehadeh'in *Zamandaki Kırılma: Osmanlı Filistin'ine Veda* isimli kitabının temelini oluşturmuştur. Yazar, kaleme aldığı kitabında hayatının on üç

* Doktora Öğrencisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Tokat, ORCID: 0009-0005-1208-6088, hikmet.yurteri@gop.edu.tr

senesinin; Necib'in peşine düşmekle, hayatının detaylarına ulaşmakla ve büyük kaçışının rotasını çıkarmakla geçtiğini ifade ediyor.

Raja Shehadeh, amcasının idamdan kaçış yolculuğunu ele aldığı kitabını 9 bölüme ayırmıştır. Bu bölümler; "Tutuklamadan Kaçış", "Arbel Dağı'ndan Manzara", "Ürdün Nehri Boyunca", "Toprağın Sessizliği", "Son Osmanlılardan Biri", "Hur Hur Hau Hau", "Ayn-ı Anup", "Tutuklanma" ve "Nasıra'ya Hoş Geldin"dir. Yazar, kitabın giriş kısmında haritaya ve kitabın sonunda resimlere yer vererek anlatılarını görsellerle zenginleştirmiş, eşiyile birlikte amcasının izini sürerken Filistin'in tarihini de hikâyeleştirerek anlatmaya çalışmıştır.

Raja Shehadeh, kitabında, amcası Necib Nassar'ın kaçış yolculuğu esnasında geçtiği güzergâhları tekrarlamıştır. Nassar'ın yolculuğu boyunca konakladığı yerlerdeki bedevi kişilerin ve oralarda karşılaştığı yaşlı insanların anlatımlarına sık sık yer vermiştir. Kaçış sürecinde amcasının anlatımlarındaki bölgeleri kendi gezdiği zamanla karşılaştırmalar yaparak okuyucuyla paylaşmıştır. Yıllar içinde Filistin'de yaşanan siyasal ve toplumsal değişimlere de değinilen kitapta, o dönemdeki Filistin'in doğal ve kültürel zenginliği gözler önüne serilmiş, bölgenin geçirdiği evreler ve İsrail'in bölgedeki etkisi anlatılmaya çalışılmıştır. Yazar, bu yolculuğunda yıllar sonra Filistin topraklarının birçok yerinin İsrail'in kontrolüne geçtiğini gözlemlemiştir.

Kitapta öne çıkan önemli noktalardan biri, yazarın büyük büyük amcası Necib Nassar'ın Filistin'de kalmasında, Osmanlı padişahı II. Abdülhamid tarafından 1908 yılında yeniden ilan edilen II. Meşrutiyet'in etkisinin olduğudur. Yazar bu süreci kitabın ilk bölümünde şöyle anlatmıştır:

"Başlarda Necib amca, Meşrutiyet'in ilanını şüpheyle karşılamıştı. Halkın ve kamu çalışanlarının Meşrutiyet hükümlerine uygun hareket etmeye ve onun ihtiva ettiği özgürlüklere izin verip korumaya hazır olup olmadığından emin değildi. Buna rağmen umutlarını Meşrutiyet'e bağlayıp onu desteklemeye karar verdi. Olaylar beklenmedik şekilde gelişince böylesi bir devrimin kan akmadan gerçekleşmiş olmasından çok etkilendi ve göç etmeyip vatanında kalmaya karar verdi." (s. 18)

Meşrutiyet'le gelen özgürlük; çiftçilik ve çevirmenlik yapan Necib Nassar'ın bir gazeteciye dönüşmesine, El-Kermil isimli bir yayınevi kurmasına ve aynı adı taşıyan bir gazete çıkarmasına vesile olmuştur. Yazarın iddiasına göre, İngilizce eğitim almış bir Hristiyan olan Necib Nassar, çıkardığı gazetede düşüncelerini özgürce ifade ettiği ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı yönetiminin gözünde, Osmanlı'nın içinde yer aldığı İttifak Devletlerini değil, İtilaf Devletlerini destekleyen ve onlarla iş birliği yapan biri olarak görüldüğü için tutuklanıp susturulmak istenmiştir. Oysa kitabın birçok bölümünde, Necib Nassar'ın kendisini her daim sadık bir Osmanlı vatandaşı olarak gördüğü anlatılmaktadır. Hatta Osmanlı yönetiminden kaçmasına rağmen, kaleme aldığı eserinde Osmanlı'nın hep olumlu yönlerine dikkat çektiği ifade edilmiştir.

Kitapta dikkat çeken hususlardan bir diğeri ise, Hristiyan olan Necib Nassar'ın Müslüman Osmanlılardan ayrılmaya çalışmadığı, aksine Osmanlı vatandaşı olarak gördüğü Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerden oluşan Araplar için ademimerkeziyetçilik ve daha fazla özerklik

istediği vurgusudur. İngilizlerin desteğiyle Hicaz'da Arap isyanını başlatan Mekke şerifi Hüseyin ibn Ali'nin ve çağdaşlarının aksine Necip Nassar'ın mücadelesinin Osmanlı'ya karşı olmadığı, Necib'in Osmanlı'nın yıkılmasını istemediği ve Osmanlı rejimine sarsılmaz bir güven duyduğu ifade edilmiştir. Necip Nassar'ın, Filistin Arapları üzerinde Siyonizm tehlikesini ilk fark edenlerden biri olduğu ve I. Dünya Savaşı başlamadan önce yazdığı makalelerin çoğunda büyük toprak sahiplerini çiftliklerini kötü yönetmekle ve onlar için iş yapan ortakçaları yoksullaştırmakla suçladığı anlatılmıştır. Nassar ayrıca 1911 yılında *Siyonizm: Tarihçesi, Amaçları ve Önemi* adlı bir kitap yayımlayarak, Siyonist hareketin hem ulusal hem de politik amaçlarla ırksal bir temel üzerine inşa edildiğine, Siyonizmin ülkeleri ve geçim kaynakları üzerinde hâkimiyet kazanmak istediğine işaret etmiştir.

Raja Shahadeh, yolculuğu esnasında, Necib'in döneminde gelişmiş olan pek çok Arap köyü ve bedevi yerleşim yerinin yok edildiğini ve yerlerine yeni İsrail köyleri kurulduğunu gözlemlemiştir. 1948 öncesi Filistin'in bütün köylerini gösteren sadece bir tane resmî İsrail haritası bulabildiğini, çoğu köyün yanında da İbranice *horous* yani *yok edildi* yazdığını ifade etmektedir. Kitapta, Cemal Paşa'nın politikalarının Arap ve Türklerin arasını belirgin bir şekilde açtığı ve bu politikanın Arap isyanının temelini oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu politikanın Arapları yabancılaştırdığı ve onları savaşta müttefiklerin safına ittiği savunulmaktadır. Sonrasında ise, Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi sonucu bölgeyi İngilizlerin işgal etmesi ve oluşturdukları manda yönetiminin yarattığı tahribat ele alınmıştır. Kitapta ayrıca, I. Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti'nin dağılmasının Necib'in dünyasının da sonunu getirdiği belirtilmiştir. Çünkü Necib'in, Osmanlı millet sistemini desteklediği, Filistin'deki üç dinî cemaatin mensuplarını tek bir çatı altında birleştiren Osmanlı'nın tebaası olmaktan gurur duyduğu ve kimliğini de Arap Osmanlısı olarak tanımladığı anlatılmıştır. Ayrıca kitabın birçok bölümünde, İngiliz mandası döneminde Filistinlilerin toprak satışlarından ve Necib'in, toprak satışlarını önlemek amacıyla yaptığı mücadelelerden bahsedilmiştir.

İncelenen kitap, tarihsel donelerden yararlanılarak hazırlanmış, biyografik ya da anı türünde bir roman olarak değerlendirilebilir. Yazar tarafından hikâyeleştirilen olaylar anlatılırken tarihe de ışık tutulmak istenmiş, yazarın ve ailesinin bakış açılarından tarihsel olaylar yorumlanmıştır. Tarihî bir perspektif ve dönem insanların olaylara yaklaşımını vermesiyle bir veri sağlamakla birlikte, tarih bilimi açısından düşünüldüğünde öznel bakış açıları ve hikâyeleştirmelerin olduğu, verilerin teyide muhtaç olduğu, tarihsel belgelere uygunluk açısından değerlendirilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir. Kitaba tarih bilimi kaynağı yerine tarihsel zeminde kurgulanmış bir roman olarak bakılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca kitap, Filistin meselesini anlamaya yardımcı olmakla birlikte Filistin konusunda kapsamlı bir çalışma olarak değerlendirilemez. Benzer konudaki eserlerle kıyasladığımızda birincil ve ikincil kaynaklar yetersizken, mevcut kaynaklarda ise belirsizlikler vardır. Kitapta bölgesel terimler kullanılmış ve bunlar yeterli düzeyde açıklama yapılmadığı için kitabın anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu açıdan kitap, farklı

okur kitlelerine hitap edecek bir dille yazılmamıştır. Filistin meselesini anlamak isteyen okuyucular için akademik bir eser olmamakla birlikte, konuya ilgi duyanlar için yardımcı bir eser olarak değerlendirilebilir.